

ZAMONAVIY O'ZBEK NASRIDA URUSH MAVZUSI TALQINI

Primova Ro'zigul Abduqodirovna

Qarshi Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti

O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya. Zamonaviy o'zbek nasrida urush mavzusi chuqur va murakkab talqin etilgan. Maqola urushning shaxsiy va ijtimoiy tajribalar orqali ifodalangan qiyinchiliklarini tahlil qiladi. O'zbek adabiyotida urush, insonlarning ruhiy holati va axloqiy dilemmasi bilan bog'liq muammolarni yoritadi. Mualliflar urushning ijtimoiy va madaniy oqibatlarini ochib beradilar. Zamonaviy avlod yozuvchilarining urushni yangicha talqin qilishi ham ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Urush mavzusi, insoniy tajribalar, ruhiy holat, axloqiy dilemmasi, tarixiy kontekst, ijtimoiy o'zgarishlar, madaniy oqibatlar

Abstract. The theme of war in modern Uzbek prose is deeply and multilayeredly interpreted. The article analyzes the difficulties expressed through personal and social experiences. Uzbek literature addresses issues related to psychological states and ethical dilemmas. The authors reveal the social and cultural consequences of war. It also emphasizes the contemporary reinterpretation of war by new-generation writers.

Keywords: Human experience, psychological state, ethical dilemma, historical context, social changes, cultural consequences

Аннотация. В современном узбекском прозе тема войны глубоко и многослойно интерпретирована. Статья анализирует трудности, выраженные через личный и социальный опыт. Узбекская литература освещает проблемы, связанные с психическим состоянием и этическими дилеммами. Авторы раскрывают социальные и культурные последствия войны. Также подчеркивается новое восприятие войны современными писателями.

Ключевые слова: Человеческий опыт, психическое состояние, этическая дилемма, исторический контекст, социальные изменения, культурные последствия

Zamonaviy o'zbek nasrida urush mavzusi chuqur va murakkab talqin etilgan. Ushbu mavzu, avvalo, shaxsiy va ijtimoiy tajribalar orqali ko'rsatiladi. O'zbek adabiyotida urush, insonlarning ruhiy holati, axloqiy dilemmasi va jamiyatdagi o'zgarishlar bilan bog'liq muammolarni yoritadi.

Zamonaviy o'zbek nasrida urush mavzusi ko'pincha insoniy azob-uqubatlar, qiyinchiliklar va umid bilan bog'liq tasvirlar orqali ifodalanadi. Mualliflar urushning

insonlar hayotiga ta'sirini, ularning ruhiy holatini va o'zaro munosabatlarini o'rganadilar. Qahramonlar ko'pincha urushning shafqatsizligini va uning keltirgan natijalarini o'z tajribasi orqali his etadilar.

O'zbek adabiyotida urush mavzusi tarixiy kontekstda ham yoritiladi. O'zbekistonning o'tmishdagi urushlar, jumladan, ikkinchi jahon urushi va 1990-yillardagi ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar, yozuvchilarning asarlarida aks etadi. Bu davrlar insoniyat tarixidagi muhim voqealar sifatida, urushning ijtimoiy va madaniy oqibatlarini o'rganish imkonini beradi. Shuhratning " Oltin zanglamas " romanida O'zbekiston tarixidagi ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlarni, urush va inqilob davrining insonlar hayotiga ta'sirini yoritadi. Asarda urushning keltirgan fojialari va insonlar o'rtasidagi munosabatlar ko'rsatilgan. Ushbu romanda urush sharoitida insonning qadr-qimmati qanday saqlashi mumkinligini ko'rsatadi. Asar insoniyatning eng yaxshi fazilatlarini ya'ni mardonavorlik va mehr-muhabbatni urush sharoitida ham saqlab qolish mumkinligini yoritadi. Urush tasviri asarda sevgi va sadoqat hikoyalari bilan bog'liq. Qodirjon va Aziza o'rtasidagi sevgi, urush sharoitida ham o'z kuchini yo'qotmaydi. Bu tasvirlar o'quvchiga urushning insonlar orasidagi aloqalarni qanday sinovdan o'tkazishni ko'rsatadi va urushning shafqatsizligi bilan birga, insoniy his-tuyg'ularning kuchini namoyish etadi. Asarda urushning ijobiy va salbiy tomonlari o'rtasidagi kurash ko'rinadi. Asarda urushning ijobiy va salbiy tomonlari o'rtasidagi kurash ko'rinadi. Shuhrat, urushni nafaqat jangovar harakatlar, balki axloqiy qarorlar va shaxsiy tanlovlar nuqtai nazaridan ham ko'radi. Ba'zi personajlar o'z manfaatlari uchun vatanini sotishga tayyor bo'lsa, boshqalari o'z vatanlari va xalq uchun kurashishga intilishadi. Bu dualizm, urushning inson ruhiyatidagi ta'sirini yanada chuqurlashtiradi. Urush sharoitida ona va oila tasvirlari, asar ichida muhim o'rin tutadi. Onalar o'z farzandlarini kutish, ularga mehr berish va ularning taqdiri uchun tashvishlanishadi. Adolat xola obrazida, urushning ona va farzandlar o'rtasidagi aloqalarga ta'siri ko'rsatiladi. Bu element, urushning shaxsiy va oilaviy hayotga qanday ta'sir ko'rsatishini o'quvchiga yetkazishga xizmat qiladi. Asarda urushning nafaqat jismoniy, balki ruhiy qiyinchiliklari ham aks etadi. Qahramonlar janglarda yutish yoki yutqazish, hayot va o'lim o'rtasida kurashish bilan birga, ichki kurashlarga ham duch keladilar. Bu jihat, urushning inson ruhiyatiga ta'sirini va shaxsiy tanlovlarni yanada chuqurroq anglashga yordam beradi. Shuhratning "Oltin zanglamas" asarida urush tasviri, insoniyat, sevgi, axloqiy qadriyatlar va oilaviy munosabatlar nuqtai nazaridan keng ko'lamli tahlilga ega. Urush, nafaqat jangovar harakatlar, balki insoniylik va qadr-qimmat, sevgi va sadoqat, yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash sifatida aks ettiriladi. Bu xususiyatlar asarni o'quvchilar uchun yanada qiziqarli va ta'sirchan qiladi.

Urush mavzusi o'zbek nasrida nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy va madaniy masalalar bilan bog'liq. O'zbekistonning turli etnik guruhlar va ularning urushdagi roli, urushdan

keyingi tiklanish va jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlar kabi masalalar ko'plab asarlarda yoritiladi. Yozuvchilar urushning odamlar o'rtasidagi munosabatlarga, oilaviy hayotga va jamiyatdagi qadriyatlarga ta'sirini chuqur o'rganadilar. O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" romanida urushning bir qator muhim jihatlari batafsil tasvirlangan. Ushbu jihatlar quyidagi asosiy punktlarni o'z ichiga oladi:

Romanda urushning insonlarning hayoti va taqdiriga salbiy ta'siri chuqur yoritilgan. Har bir personajning hayoti urush sababli o'zgaradi, bu esa ularning psixologik holatiga, emotsional tajribalariga va umuman olganda, hayotga bo'lgan munosabatlariga ta'sir qiladi. Urush oilalarga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Oila a'zolarining yo'qolishi, ularning bir-biridan ajralishi, shuningdek, iqtisodiy qiyinchiliklar oilaning birligini va barqarorligini buzadi.

Romanda bolalarning urush davridagi hayoti va tajribalari alohida e'tiborga olinadi. Ular urushning qiyinchiliklarini, qo'rquv va qayg'u hissiyotlarini boshdan kechirishadi. Hoshimov bolalar nigohidan urush voqealarini tasvirlash orqali o'quvchilarga chuqur emotsional ta'sir o'tkazadi. Romanda urush jamiyatdagi ijtimoiy qatlamlarni qanday o'zgartirishi va bo'linishlarga olib kelishi haqida ham so'z yuritiladi. Jamiyatda dushmanlik va nafrat hissiyotlari kuchayadi, bu esa ijtimoiy barqarorlikni yo'qotishga olib keladi. Asarda har bir personajning ichki kurashlari va urush sharoitida o'ziga xos hissiyotlari, masalan, umidsizlik, nafrat, sevgi va vatanparvarlik kabi hislar yoritiladi. Bu jihatlar romanning emotsional chuqurligini oshiradi va o'quvchiga personajlarning hayotiga yanada yaqinlashish imkonini beradi. O'tkir Hoshimov urushning madaniyatga ta'sirini ham ko'rsatadi. Madaniy an'analar va urf-odatlar urush sharoitida qanday o'zgarishi, yo'qolishi yoki saqlanib qolishi haqida fikrlar mavjud. O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" romani urushning murakkab va ko'p qirrali jihatlarini chuqur tahlil qiladi. Insonlar, oilalar va jamiyatlar uchun urushning ta'siri har tomonlama yoritilgan, bu esa o'quvchilarga urushning og'ir oqibatlarini yaxshiroq tushunishga imkon beradi. O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" romanida urushning Ikkinchi Jahon Urushi davri batafsil yoritilgan. Ushbu davrda urushning insonlar hayotiga ta'siri, front va front ortidagi qiyinchiliklar, shuningdek, urushning kutilmagan oqibatlari va muammolari, xususan, iqtisodiy va psixologik jihatlari o'z aksini topadi.

Romanda jangovar harakatlar va frontdagi sharoitlar, shuningdek, front ortida yashovchi fuqarolarning qiyinchiliklari, ochlik va muhtojlik haqida so'z yuritiladi. Bu, o'z navbatida, insonlarning ruhiy holatini va hayotga bo'lgan munosabatlarini o'zgartiradi. Urush davrida oilalarning taqdiri va o'zaro munosabatlari ham muhim mavzulardan biridir. Oila a'zolarining yo'qolishi, ajralishi va qiyinchiliklar ularning hissiyotlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalar urush sharoitida qanday o'sishi va rivojlanishi, ularning qo'rquv, qayg'u va umidsizlik kabi hissiyotlarini boshdan kechirishlari ham ko'rsatilgan.

Hoshimov, bolalar nigohidan urushni tasvirlab, bu davrning og'irligini yanada chuqurroq his qilinishini ta'minlaydi. Urush davri jamiyatda ijtimoiy bo'linishlar, dushmanlik va nafrat hissiyotlarini kuchaytiradi. Bular shuningdek, insonlarning o'zaro aloqalarini va ijtimoiy barqarorlikni ham ta'sirleydi. O'tkir Hoshimov "Ikki eshik orasi" romani Ikkinchi Jahon Urushining insonlar va jamiyat hayotiga ta'sirini chuqur va ko'p qirrali tarzda yoritadi. Bu davrning murakkabligi va og'irligi romandagi personajlar orqali o'quvchilarga yetkaziladi.

Zamonaviy o'zbek adabiyotida urush mavzusi, ko'pincha, yangi avlod yozuvchilari tomonidan yangicha talqin etilmoqda. Ular urushni nafaqat tarixiy hodisa sifatida, balki zamonaviy ijtimoiy muammolar, urushdan keyingi travmalar va yangilanish jarayonlari nuqtai nazaridan ko'radilar. Bu asarlar orqali o'zbek adabiyoti o'zining o'ziga xosligi, chuqurligi va zamonaviylik bilan ajralib turadi. Qo'chqor afg'on urushi voqealari tasvirini bor bo'yi bilan mohirona tasvirlashgan.

Urush mavzusida yozilgan har bir asarda muallif tomonidan odatda umumiy bir g'oya ilgari suriladi: urush vaqtida insondagi qo'rquv hissining yo'qolishi va hayot-mamot kurashidagi ichki kechinmalar. Bu g'oya Qo'chqor Norqobilning "Daryo ostidagi yig'i" qissasida ham o'z ifodasini topgan. Adib urushning inson ruhiyatiga bo'lgan ta'sirini juda chuqur, haqqoniy va ta'sirchan tarzda ochib beradi.

Asar qahramonlari jang maydonida hayot-mamot o'rtasida kurash olib borgan bir vaziyatda tasvirlanadi. Ularning ruhiy holatlari, o'lim bilan yuzma-yuz kelgan paytlardagi ichki kechinmalari xolis reallikda aks ettirilgan. Qahramonlar qiyin vaziyatlarga tushib, o'limni juda yaqin his qilgan bo'lsalar-da, jang paytidagi kutilmagan hodisalar va o'z jonlarini saqlash uchun qilgan intilishlari ularga o'lim haqida o'ylashga imkon bermaydi. Bu inson ruhiyatining o'sha lahzalardagi tabiiy himoya mexanizmini ochib beradi. Urush sharoiti ularni shunday holatga olib keladiki, qo'rquv hissi o'rnini ko'proq hayot uchun kurash va o'z vazifasini bajarish hissi egallaydi.

Qo'chqor Norqobil o'z asarlarida qisqalik va lo'ndalikni ustalik bilan qo'llab, urushning barcha dahshatlarini o'quvchiga ta'sirchan tarzda yetkazadi. U voqealarni tasvirlashda ortiqcha so'zlardan qochadi, o'quvchini hayajonga soluvchi, chuqur o'ylashga undovchi dialoglar orqali jang maydonidagi shiddatni va inson ruhiyatidagi keskin o'zgarishlarni yoritib beradi. Masalan, birgina qisqa dialog yoki ichki monolog orqali qahramonlarning ichki iztiroblari, o'lim qo'rquvi va hayotga bo'lgan intilishi ifodalanadi. Bu usul o'quvchiga qahramonlarning ruhiy holatini yanada yaqinroq his qilish imkonini beradi.

"Daryo ostidagi yig'i" qissasida Qo'chqor Norqobilning tasviriy uslubi ayniqsa urushning dahshatli manzaralarini o'quvchiga jonli va hayotiy qilib ko'rsatishda namoyon bo'ladi.

“Urush murdalaridan haybatlanadi. Qonni sevadi. Ruhing karaxtlik tamg‘asini bosadi. Diydangni qotiradi. Shunda senda shubha tug‘iladi. Ko‘ksingdagi tomi yo...”¹⁰ Jang maydonidagi kutilmagan voqealar, qahramonlarning o‘lim oldidagi ichki kechinmalari, ularning hayot-mamot orasidagi nozik chizig‘ini his qilgan holatlari – bularning barchasi qisqa, ammo juda ta’sirli uslubda yoritilgan. Bu tasvirlarda o‘quvchi faqat urushning tashqi manzaralarini emas, balki urushning inson qalbiga va ruhiyatiga olib kelgan chuqur jarohatlarni ham his qiladi. Urushning inson qalbiga bo‘lgan ta’sirini bunday teran yoritish adibning nafaqat o‘z tajribasidan, balki bu mavzuni chuqur anglab yetganidan dalolat beradi. Qo‘chqor Norqobil urushning faqat jismoniy zararini emas, balki uning ruhiyatga qoldiradigan izlarini ham o‘quvchiga chuqur his qildiradi. Bu esa uning asarlarini urush mavzusini yoritgan ko‘plab boshqa asarlardan ajratib turadi. Adibning qisqa va lo‘nda uslubi hamda dialoglardagi jonlilik uning asarlarining badiiy qiymatini oshiradi va o‘quvchida o‘zgacha hissiyot uyg‘otadi.

Zamonaviy o'zbek nasrida urush mavzusi murakkab va ko'p qatlamli bo'lib, insoniy hissiyotlarni, tarixiy kontekstni va ijtimoiy o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. Yozuvchilar urushning insonlar hayotiga ta'sirini yoritish orqali, o'quvchilarni chuqur fikr yuritishga undaydilar va zamonaviy jamiyatdagi muammolarni anglashga yordam beradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hoshimov. O‘, “ Ikki eshik orasi ”,T: Sharq,2012. –612b
2. Norqobil Q, “Daryo ostidagi yig‘i” , T.:G‘ofur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2021. –112b
3. Shuhrat. Oltin zanglamas.-Toshkent: ZUKKO KITOBXON, 2023. –512 b

¹⁰Norqobil Q, “Daryo ostidagi yig‘i” , T.:G‘ofur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2021.b. 3.